

**CEPTEN YAPILAN SAĞLIK HARCAMALARI
KONUSUNDA YAPILAN AKADEMİK
ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ**

BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF ACADEMIC STUDIES
ON OUT-OF-POCKET HEALTH EXPENDITURES

Kadir İNAN

32

CEPTEN YAPILAN SAĞLIK HARCAMALARI KONUSUNDA YAPILAN AKADEMİK ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF ACADEMIC STUDIES ON OUT-OF-POCKET HEALTH EXPENDITURES

Kadir İNAN ¹

Anahtar Kelimeler:

Cepten Yapılan
Harcamalar,
Hanehalkı,
Sağlık,
VOSviewer.

Keywords:

Out-of-Pocket
Expenditure,
Household,
Health,
VOSviewer.

ÖZ

Cepten yapılan sağlık harcamaları hanehalklarının herhangi bir sağlık hizmeti almak için yaptıkları tüm masrafları içermektedir. Cepten yapılan sağlık harcamaları için hanehalklarına geri ödeme yapılmamaktadır. Bundan dolayı bazı hanehalkları cepten sağlık harcaması yapmaktan kaçınmaktadırlar. Dünya genelinde 150 milyondan fazla insanın cepten yapılan sağlık harcamalarından dolayı yoksulluğa sürüklendiği tahmin edilmektedir. Bu durum cepten yapılan sağlık harcamaları ile ilgili yapılan çalışmaları önemli kılmaktadır. Bu çalışmada cepten yapılan sağlık harcamaları konusunda yapılan akademik çalışmaların VOSviewer programı ile detaylı bir bibliyometrik analizinin yapılması amaçlanmıştır. Analiz sonuçlarına göre ilgili konuda en fazla makale türünde eser verildiği, yayın dili olarak en çok İngilizceye başvurulduğu görülmüştür. İlgili konuda en fazla atıf alan ve bağlantı gücü en fazla olan yazarların Mohanty, Sanjay K. ve Srivastava, Akanksha olduğu, etki gücü en yüksek olan ülkenin Hindistan olduğu ve etki gücü en yüksek olan kurumun da International Institute for Population Sciences olduğu saptanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre sağlık hizmetlerinin ve sağlık ürünlerinin fiyatlarının kontrol altında tutulması ve sağlık hizmetlerine ulaşımın kolaylaştırılması gerekmektedir.

ABSTRACT

Out-of-pocket health expenditures include all expenditures incurred by households to access healthcare services without reimbursement. For this reason, some households avoid making out-of-pocket health expenditures. It is estimated that more than 150 million people around the world are driven into poverty due to out-of-pocket healthcare expenses, highlighting the importance of studies on this issue. In this study, it was aimed to conduct a detailed bibliometric analysis of academic studies on out-of-pocket health expenditures using VOSviewer program. According to the results of the analysis, it was seen that most of the publications were in the form of journal articles and that English was the most frequently used language. It has been determined that the authors with the most citations and the strongest connection strengths in the relevant field are identified as Mohanty, Sanjay K. and Srivastava, Akanksha, that the country with the highest impact strength is India, and that the institution with the highest impact strength is the International Institute for Population Sciences. According to the results of the study, the prices of healthcare services and products should be kept under control and access to health services should be facilitated.

¹ 100/2000 YÖK Doktora Bursiyeri, Erzurum Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, kadir.inan93@erzurum.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6872-0798

Alıntılanmak için/Cite as: İnan K. (2025) Cepten Yapılan Sağlık Harcamaları Konusunda Yapılan Akademik Çalışmaların Bibliyometrik Analizi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 34 (1), 559-574.

GİRİŞ

Sağlık harcamaları; sağlık hizmetlerinin sunumu, aile planlaması faaliyetleri, beslenme faaliyetleri ve sağlığa yönelik acil yardımlara ilişkin tüm harcama kalemlerini içermektedir (WHOa, 2024). Ayrıca sağlık harcamaları sağlığı geliştirmek ve korumak için yapılan tüm harcamaları da kapsamaktadır. Birçok ülkede hanehalklarının sağlık harcamalarının büyük bir kısmı kamu tarafından karşılanmaktadır. Ancak kamu kaynaklarının kıt oluşu hanehalklarının sağlık harcamalarının koşulsuz olarak karşılanmasını engellemektedir. Bundan dolayı ülkeler sağlık harcamalarını karşılamak için hanehalklarından bazı koşullar talep etmektedir. Kamu otoritesince belirlenen şartları sağlamayan hanehalkları sağlık harcamalarını cepten yapmak zorundadırlar. Bu harcamalar hanehalklarının maddi gücüne göre belirlenmektedir. Bazı hanehalkları ödeme güçlüğünden dolayı cepten yapılan harcamalardan kaçınmaktayken bazı hanehalkları da kamunun belirlediği şartları sağlamasına rağmen daha iyi bir sağlık hizmetine ulaşmak için cepten harcama yapabilmektedir (Tokathioğlu, 2018, s. 60; Kenanoğlu & Aydın, 2022, s. 81).

Cepten yapılan sağlık harcamaları genel anlamda hanehalkları tarafından herhangi bir sağlık hizmetini almak için yapılan bütün harcamaları ifade etmektedir. Bu harcamalar hanehalklarının tedavi masrafları, sağlığın korunması veya iyileştirilmesi için ödeme yaptıkları tüm mal ve hizmetleri kapsamaktadır ve bu tür harcamalar için hanehalklarına geri ödeme yapılmamaktadır. Cepten yapılan sağlık harcamaları doğrudan harcamalar, dolaylı harcamalar, resmi harcamalar, gayri resmi harcamalar, tıbbi ya da tıbbi olmayan harcamalar şeklinde sınıflandırılabilir (Erişen & Yılmaz, 2020, s. 342; Samsudin vd., 2022, s. 474).

Cepten yapılan harcamalar sağlık hizmetlerini kullanan haneler için mali bir risk oluşturmakta ve hanehalklarının hayat standartlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Cepten harcamaların hanehalklarını büyük oranda tıbbi harcamalarla karşı karşıya bıraktığı, yoksulluğa ve katastrofiye sürüklediği görülmektedir. Zaten yoksul olan hanehalkları yüksek harcamalardan dolayı ya tedaviden

vazgeçmek ya da borçlanma yoluna başvurmaktadırlar (Molla & Chi, 2017, s. 2; Attia-Konan vd., 2019, s. 1). Cepten yapılan sağlık harcamasının oluşturduğu mali yük hanehalklarını ihtiyaç duydukları sağlık ürün ve hizmetlerini daha kalitesiz olanlarla ikame etme yoluna götürmekte ve bu durum hanehalklarının yaşam kalitesinin düşmesine neden olmaktadır (Samsudin vd., 2022, s. 474).

Dünyanın her bölgesinde hanehalkları katastrofik sağlık harcamalarına maruz kalmaktadır. Cepten yapılan sağlık harcamalarından en çok etkilenen hanehalkları düşük gelirli ülkelerde yaşayan hanehalklarıdır (Aregbeshola & Khan, 2018, s. 798). The World Health Report (2010)'a göre sağlık hizmetlerine yapılan cepten harcamalar, hanehalklarının yoksulluğu üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. OECD ülkelerinin birçoğunda bile 1000 kişide beşten daha büyük bir oran mevcuttur. Ayrıca, ABD'de tıbbi borç kişisel iflasın temel sebebidir (World Health Report, 2010, s. 9). Dünya genelinde her yıl bir milyardan fazla kişi, katastrofik harcamalara maruz kalmaktadır. Yaklaşık 1.3 milyar kişi katastrofik harcamalar yüzünden yoksulluğa sürüklenirken 300 milyon kişi aşırı yoksulluk içinde yaşamaktadır (WHOb, 2024, s. 1). Cepten sağlık harcaması yapan hanehalklarının sayısı artmaktadır ve bu artışın devam etmesi beklenmektedir. Küresel düzeyde hanehalkı bütçesinin %10'undan daha fazlasını sağlık hizmetleri için harcayan nüfusun oranı 2015 yılında %12 iken 2019 yılında %13.5'e çıkmıştır (Ahid, 2022, s. 170; UN DESA, 2024, s. 12).

Cepten yapılan harcamalar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sağlık hizmetlerini finanse etmede yaygın olarak kullanılmaktadır. Özellikle sosyal güvence sistemi olmayan düşük ve orta gelirli ülkelerde cepten yapılan sağlık harcamaları, toplam sağlık harcamalarının yaklaşık olarak üçte ikisini oluşturmaktadır. Ancak sağlık hizmetlerini finanse etmede en eşitsiz ve verimsiz finansman yöntemidir (Başaran & Şahin, 2008, s. 336; Correa-Burrows, 2012, s. 89). Cepten yapılan harcamalar eğer sağlık finansmanının önemli bir kaynağı ise bu harcamalardan kaynaklanan mali risklere karşı koruma sağlanması, daha fazla önem kazanmaktadır (Koch vd., 2017, s. 482). Başta düşük ve orta gelirli ülkelerde olmak üzere politika yapıcılar için düşük gelirli bireylerin sağlık hizmetlerine erişiminin sağlanması temel sağlık hedefleri içerisinde yer almaktadır

(Wang, 2014, s. 86). Cepten yapılan harcamaların yükü hanehalklarının sağlık statüsünü ve sağlık hizmeti kullanımını etkilediğinden, bu harcama türünün alt gruplar itibariyle dağılımının irdelenmesi gerekmektedir. Hanehalklarının cepten yapılan harcamaları sağlıkta eşitlik ve hakkaniyet gibi birçok reform politikasının verimliliğini ölçmede kullanılabilmektedir. Hanehalklarını cepten yapılan harcamalara yönelten sebepler ve hangi sağlık sisteminin bu harcamaları azaltacağına yönelik bilgi düzeyi oldukça yetersizdir. Hanehalklarının sosyoekonomik durumları ve cepten yapılan sağlık harcamaları arasında yakın bir ilişki bulunması da bu konunun irdelenmesini önemli kılmaktadır (Başaran & Şahin, 2008, s. 336). Yapılan çalışmalar sağlıklı bir ulus inşa etmek için cepten yapılan sağlık harcamalarının azaltılmasının önemine işaret etmektedir (Gunarathne, 2022, s. 36). Hanehalklarının cepten yapılan sağlık harcamalarının kontrol edilebilmesi hem kamu için hem de hanehalkları için verimlilik sağlayacaktır. Hanehalklarının bütçelerini ve sağlık sektörünün finansmanını önemli oranda etkileyen cepten yapılan sağlık harcamalarının belirleyicilerinin bulunması hem mikro hem de makro boyutta önem arz etmektedir (Aydın & Hayat, 2022, s. 130).

Bu çalışmada hanehalklarının cepten yapılan sağlık harcamaları ile ilgili çalışmaların bibliyometrik bir analizinin yapılması amaçlanmıştır. Literatür yazar, atıf, ülke, kurum, eser ve anahtar sözcükler üzerinden analiz edilerek literatürün nicel bir portresi çıkartılmaya çalışılmıştır. Cepten yapılan sağlık harcamaları ile ilgili mevcut literatürün ortaya koyulması ve literatürdeki güncel sorunların tespit edilmesini amaçlayan bu çalışmanın yapılacak olan yeni çalışmalara ve politika yapıcılara yol gösterici olması planlanmaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışmada veri tabanı olarak Web of Science Core Collection veri tabanı kullanılmıştır. Web of Science çeşitli amaçlar için kullanıma uygun olan en kapsamlı veri kaynaklarından birisidir. Altı ana alıntı indeksini (SCIE, SSCI, A&HCI, CPCI, BKCI ve ESCI) içermesi ve veri tabanı olarak yeterliliğini kanıtlamış olmasından dolayı Web of Science veri tabanı tercih edilmiştir (Pranckutė, 2021, s. 3). Bibliyometrik analiz için VOSviewer programı

kullanılmıştır. VOSviewer programının tercih edilme sebebi ise bu programın görselleştirme, haritalama ve çok boyutlu analize imkân tanınmasıdır. Ayrıca VOSviewer programı, konuyla ilgili derinlemesine analiz yapılmasına olanak sağlaması, literatürdeki değişim ve yeni kavramların belirlenmesine imkân tanınmasından dolayı tercih edilmektedir (Dirik vd., 2023, s. 173). VOSviewer ile elde edilen ağ görselleştirmeleri bize öğelerin etki dereceleri ve ilişkileri hakkında bilgi sunar. Ağ görselleştirmelerinde her öğe bir daireyle temsil edilir ve bu dairenin üzerinde öğenin ismi bir etiketle gösterilir. Bir öğenin dairesinin ve etiketinin büyüklüğü öğenin ağırlığı tarafından belirlenir. Bir öğenin ağırlığı ne kadar büyük olursa etiketin ve dairenin boyutu da o kadar büyük olur. İki daire arasındaki mesafe de öğeler arasındaki ilişkiyi temsil eder. Mesafe ne kadar yakın olursa öğeler arasındaki ilişki de o kadar güçlü olur. VOSviewer programı ikinci olarak bize katman görselleştirmesi sunar. Katman görselleştirmesi ağ görselleştirmesiyle aynı olmakla birlikte sadece öğelerin renklendirilmesi farklıdır. Görselleştirmenin sağ alt köşesinde bir renk çubuğu bulunmaktadır. Bu renk çubuğu bize öğelerin puanlarını ya da yayın yıllarını göstermektedir. VOSviewer programının bize sunduğu son görsel öğe yoğunluğu görselleştirmesidir. Görseldeki her nokta, o noktadaki öğelerin yoğunluğunu belirten bir renge sahiptir. Bir noktanın yakınındaki öğelerin ağırlığı ne kadar yüksekse ve öğe sayısı ne kadar fazlaysa o noktanın rengi sarıya o kadar yakı olur. Eğer bir noktanın yakınındaki öğelerin sayısı ve ağırlıkları az olursa o noktanın rengi maviye daha yakın olur (Van Eck & Waltman, 2013, s. 9).

Çalışma 04.03.2024 tarihinde tüm alanlar seçilerek “Out-of-Pocket Expenditure” ve “Health” anahtar kelimeleri kullanılarak yapılmıştır. Çalışmanın kapsayıcı olması açısından doküman seçiminde bir kısıtlamaya gidilmemiş ve “Tüm Alanlar” seçeneği seçilmiştir. Araştırmada yayın yılı, yayın dili, belge türü, yazarlar, Web of Science kategori, Web of Science endeks ve ülke/bölge gibi başlıklarda herhangi bir filtreleme yapılmamıştır. Çalışmanın kısıtlılıklarını ise veri tabanı olarak sadece Web of Science veri tabanının kullanılması oluşturmaktadır. Veriler yazar, atıf, ülke, kurum, eser ve anahtar sözcükler üzerinden analiz edilmiş ve görselleştirilmiştir.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Yapılan analizde 753 makale, 45 derleme makalesi, 5 erken görünüm çalışması, 4 editoryal içerik, 1 kitap bölümü ve 18 tane diğer türde çalışma olmak üzere toplam 826 adet esere ulaşılmıştır. Eserlerin 802 tanesi İngilizce dilinde yazılmıştır. İkinci en fazla kullanılan dil İspanyolca (15)'dir. Çalışmalarda kullanılan diğer diller ise Portekizce (2), Fransızca (2), Türkçe (2), Yunanca (1), Almanca (1), ve İtalyancadır (1). Eserlerin yayınlandığı yıllara göre dağılımı Grafik 1'de gösterilmiştir.

Çalışmada yer alan eserlerin en eskisi 1999 yılına en yenisi 2023 yılına aittir. 2009 yılına kadar yapılan çalışmaların sayısı tek hanede kalırken 2009 yılından sonra yıllık yayın sayısında önemli bir artış meydana gelmiştir. Dünya genelinde 1980'li yıllarda başlayan libereleşme akımı birçok ülkede 2000'li yıllardan sonra sağlık alanında da uygulanmaya başlanmıştır. Ancak birçok ülke bu duruma temkinli yaklaşmış ve diğer ülkelerdeki uygulamaların sonuçlarına göre pozisyon almıştır. Bundan dolayı sağlık alanında yaşanan liberalleşmenin yaygınlaşması ve literatürde kendisine yer bulmasının 2010'lu yıllar itibariyle sağlandığı düşünülmektedir (Aydın, 2008: 1).

Yıllar itibariyle bakıldığında eser sayısında genellikle artan bir eğilimin olduğu görülmektedir. 2014 yılından itibaren ise eser sayısında önemli bir artış meydana gelmiştir. Sırasıyla 110 ve 109 adet yayımla en fazla yayın yapılan yıllar 2021 ve 2022 yıllarıdır. Çalışmalar WoS'ta yer alan araştırma alanlarına göre incelendiğinde, en fazla yayın yapılan alanlar kamu çevre iş sağlığı (285), sağlık politikası hizmetleri (166), sağlık bilimleri hizmetleri (147), dâhili tıp (81) ve ekonomi (56) alanlarıdır. Çoğu alanda tek eser yayınlanmış olmakla birlikte toplam 90 farklı alanda yayın yapılmıştır.

1. Ortak Yazar Analizi

Ortak yazar analizi en az iki yazar tarafından üretilen eserin ilişkilerini analiz eder. Şekil 1 A'da ortak yazar analizi ağ haritasına yer verilmiştir. Ağ haritası oluşturulurken en az 1 yayın kriterine yer verilmiş ve atıf kriterine yer verilmemiştir. Böylece yeni yayınlanan çalışmaların da analize dâhil edilmesi sağlanmıştır. Şekil 1 A'da yazarların toplam bağlantı gücüne yer verilmiştir. Analize göre 2 kümede birleşen 14 isim ve 51 bağlantı bulunmaktadır. Kümedeki en bağlantılı 14 yazarın toplam bağlantı gücü farklı olmakla beraber toplam bağlantı gücü en fazla olan

Grafik 1: Eserlerin Yıllara Göre Dağılımı

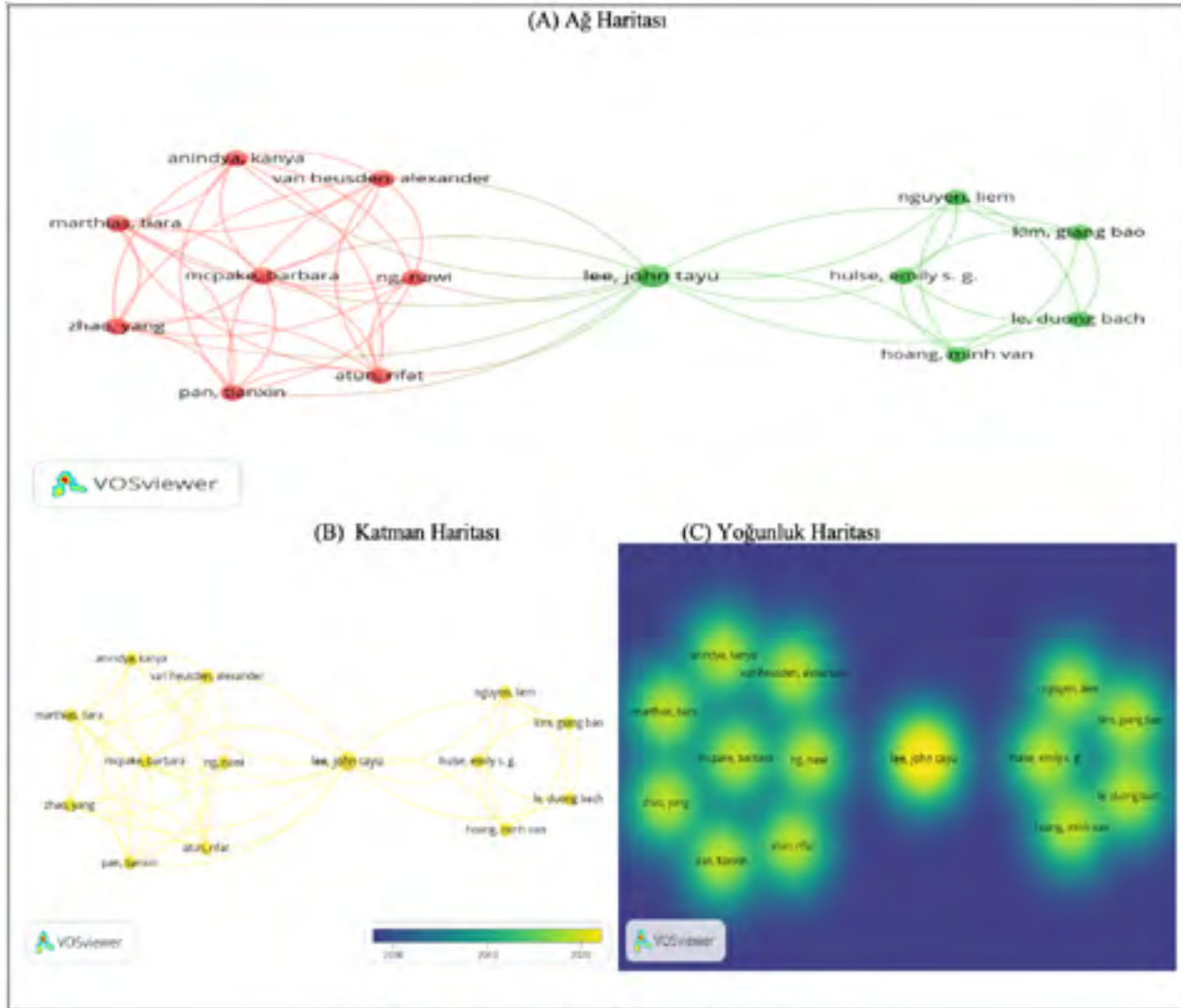
Kaynak: Web of Science verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

yazar Tayu Lee, John (13) olarak bulunmuştur. Lee, John Tayu'yu sırasıyla Binte, Ali Nazia (10), El Arifeen, Shams (10), Garnet, Sarah (10) ve Hasan, Mohammed Mehedi (10) takip etmektedir. En çok atıf alan yazarların en bağlantılı yazarlar kümesine giremediği görülmektedir. En fazla eser yayınlayan yazarlar sırasıyla; Mohanty, Sanjay K. (4), Srivastava, Akanksha (2), Moradvhaj (2), Lee, John Tayu (2) ve Pati, Sanghamitra (2)'dir. Şekil 1 B'de öğelerin katman haritasına yer verilmiştir. Katman haritası ilgili öğelerin güncelliği hakkında bilgi sunmaktadır. Katman görselleştirmesinde daha açık renk(sarı) ile gösterilen John Tayu Lee, Emily Hulse ve Barbara Mcpake güncel yazarlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Şekil 1 C'de öğelerin

yoğunluk haritasına yer verilmiştir. Yoğunluk haritası ilgili öğelere ilişkin genel bir fikir elde etmek ve haritadaki önemli alanlara dikkat çekmek için kullanılır. Yoğunluk haritasında bir öğenin rengi komşu öğelerin sayısına ve önemine bağlıdır. Ağ haritası ve katman haritasına uygun olarak yoğunluk haritasında da sarı renkle gösterilen John Tayu Lee, Emily Hulse ve Barbara Mcpake'nin etki güçlerinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Yoğunluk haritasında etki gücü düşük bir yazar bulunmamaktadır.

2. Yazar Atıf Analizi

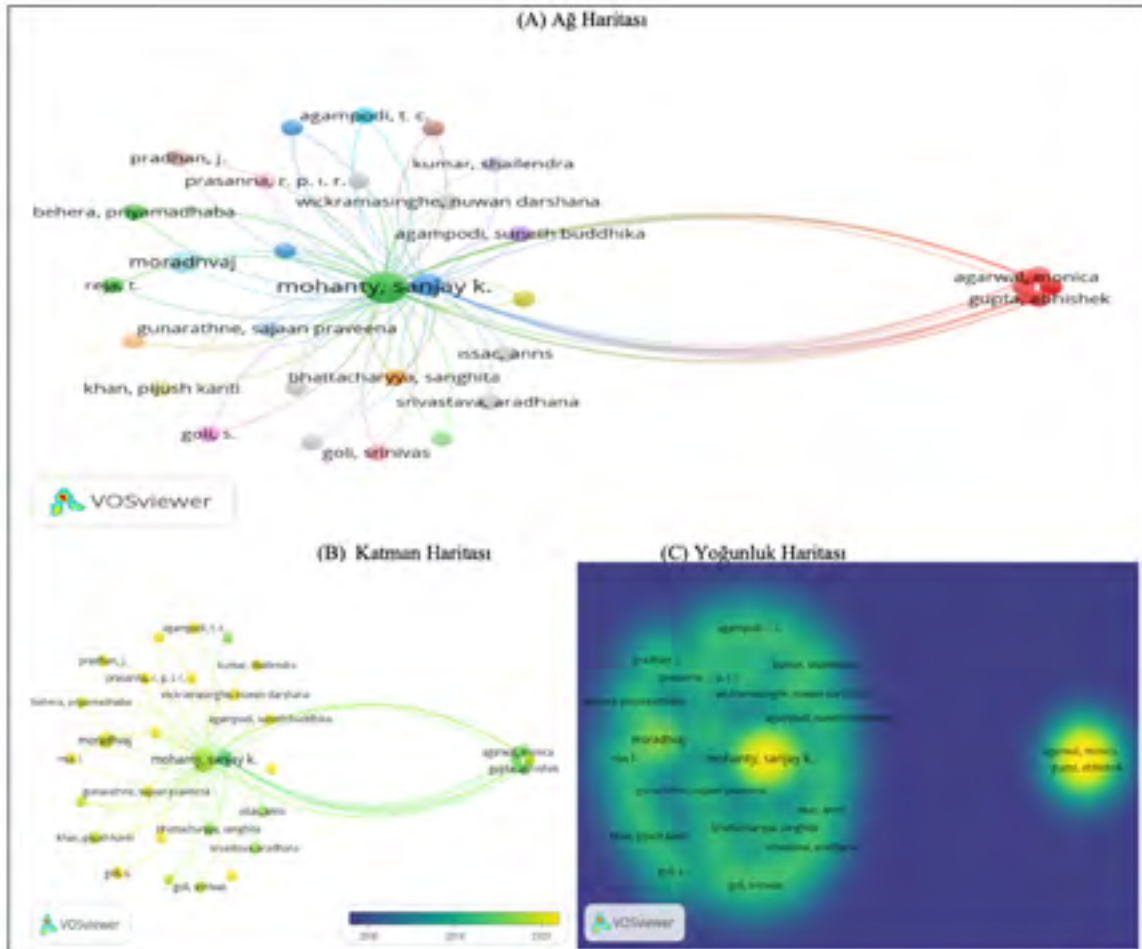
Atıf analizi akademik bir çalışmanın kendinden sonraki çalışmaları ne ölçüde etkilediğini göstermektedir (Öztürk

Şekil 1. Ortak Yazar Analizi Ağ, Katman ve Yoğunluk Haritaları

ve Kurutkan 2020: 6). Şekil 2’de yazar atıf analizi haritalarına yer verilmiştir. Analizde en az 1 yayın ve 1 atıf kriterine yer verilmiştir. Analizde 219 yazardan 161 tanesi eşik değerleri karşılamıştır. Toplam 161 yazarın yer aldığı yazar atıf analizinde birbiriyle bağlantılı 34 birim, 24 küme ve 75 bağlantı bulunmuştur. Toplam bağlantı gücü ise 84 olarak tespit edilmiştir. En çok atıf alan beş yazar sırasıyla Mohanty, Sanjay K. (144), Srivastava, Akanksha (121), Gbangou, Adjima (65), Kouyate, Bocar (65) ve Mugisha, Frederick (65)’dir. Yazarların toplam bağlantı gücüne bakıldığında Mohanty, Sanjay K. (144) ve Srivastava, Akanksha (121)’nın ilk iki sıradaki yerlerini korudukları görülmektedir. Toplam bağlantı gücü en yüksek olan diğer yazarlar; Avila-Burgos, Leticia (43), Santa-Ana-Tellez, Yared (43) ve Servan-Mori, Edson (43)’dur. Şekil 2 A’ya göre Mohanty, Sanjay K. hem etki derecesi yüksek hem de en fazla atıf alan yazarlar içerisinde. Mohanty, Sanjay

K.,’ın hem en fazla atıf alan yazarlar arasında olması hem de bağlantı gücünün yüksek olması Mohanty, Sanjay K.,’ın etki değeri yüksek atıflar aldığını göstermektedir. Şekil 2 B’deki katman haritasına bakıldığında harita renklendirilmesinin benzer olması yakın zamanlarda atıf alan yazarların baskın olduğunu göstermektedir. Haritada daha açık renkle gösterilen Moradvhaj, Gunarathne, Sajaan, Agampodi, Thilini ve Agampodi gibi yazarların yeni eserleri olduğu görülmektedir. Merkezi konumda olan ve etki gücü daha yüksek olan Sanjay Mohanty’nin diğer yazarlara kıyasla temel yazar olduğu söylenebilir. Haritada mavi renklendirmeye herhangi bir yazarın yer almaması ise temel yazarların analizde kullanılan eşik değerleri karşılayamadıklarını göstermektedir. Şekil 2 C’ye göre Sanjay Mohanty, Monica Agarwal ve Abhishek Gupta’nın yoğunluğu en güçlü yazarlar olduğu görülmektedir.

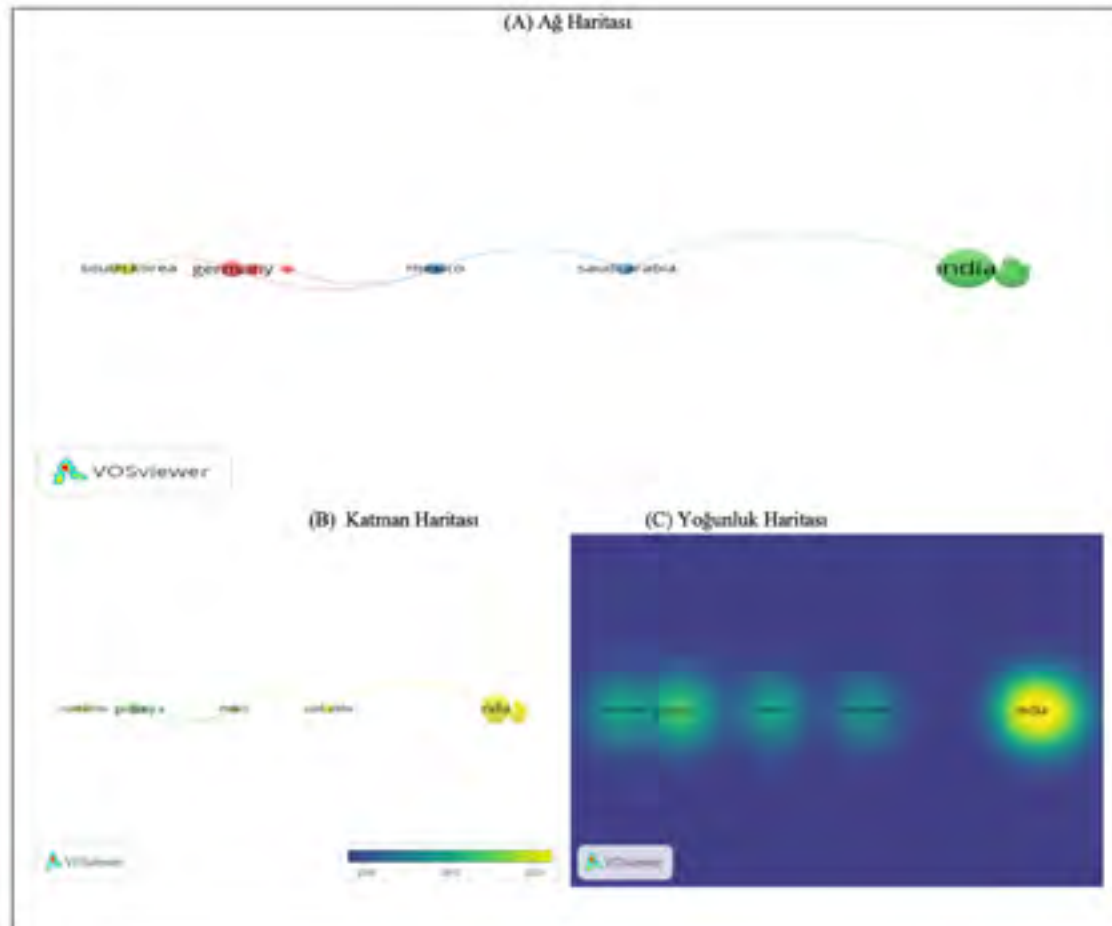

Şekil 2. Yazar Atıf Analizi Ağ, Katman ve Yoğunluk Haritaları

3. Ülkelerin Atıf Analizi

Şekil 3’te eserlerin yayınlandıkları ülkeye göre almış oldukları atıf sayısını gösteren ülkelerin atıf analizi haritalarına yer verilmiştir. Ağ haritası oluşturulurken en az 1 yayın ve en az 1 atıf almış olmak kriterine yer verilmiştir. Analiz edilen 30 ülkeden 26 tanesi eşik değerleri karşılamıştır. Analizde 13 birim, 4 küme ve 14 bağlantı ile 18 toplam bağlantı gücü bulunmuştur. Ağ haritasına göre Hindistan, Meksika, Almanya ve Güney Kore’de bulunan yayıncılar cepten yapılan sağlık harcamaları konusunda önemli katkılar sunmaktadırlar. En fazla eseri bulunan ülkeler sırasıyla Hindistan (21), Avusturalya (8), Almanya (4), İngiltere (4) ve Amerika Birleşik Devletleri (4)’dir. En fazla atıf alan ülkeler sırasıyla Hindistan (231), Almanya (108), İngiltere (70), Burkina Faso (65) ve Avusturalya (54)’dir. Toplam etki gücü bakımından en güçlü ülke

Hindistan iken ikinci sırada Avusturalya bulunmaktadır. Avusturalya görselde Hindistan’ın yer aldığı yeşil kümede yer almasına rağmen, isim etiketi görünmemektedir. Bunun sebebi ise VOSviewer’da öğelerin etiketlerinin çakışmasının önlenmesi için üst üste gelen etiketlerden daha küçük olanların gösterilmemesidir. Katman haritasına göre Hindistan son yıllarda en fazla atıf alan ve etki gücüne sahip olan ülkedir. Aynı renk grubunda olan Avusturalya ikinci sıradadır. Yine aynı renk grubunda olmasına rağmen Suudi Arabistan’ın cepten yapılan sağlık harcamalarına yönelik çalışmalarda yeni olduğu söylenebilir. Almanya’nın öge büyüklüğü ve renklendirmesi ise bu konuda 2010 yılından itibaren etki gücünün yüksek olduğunu ve atıf sayısının fazla olduğunu göstermektedir. Yoğunluk haritasına bakıldığında en açık renkle temsil edilen Hindistan’ın en fazla atıf alan ülke olduğu görülmektedir.

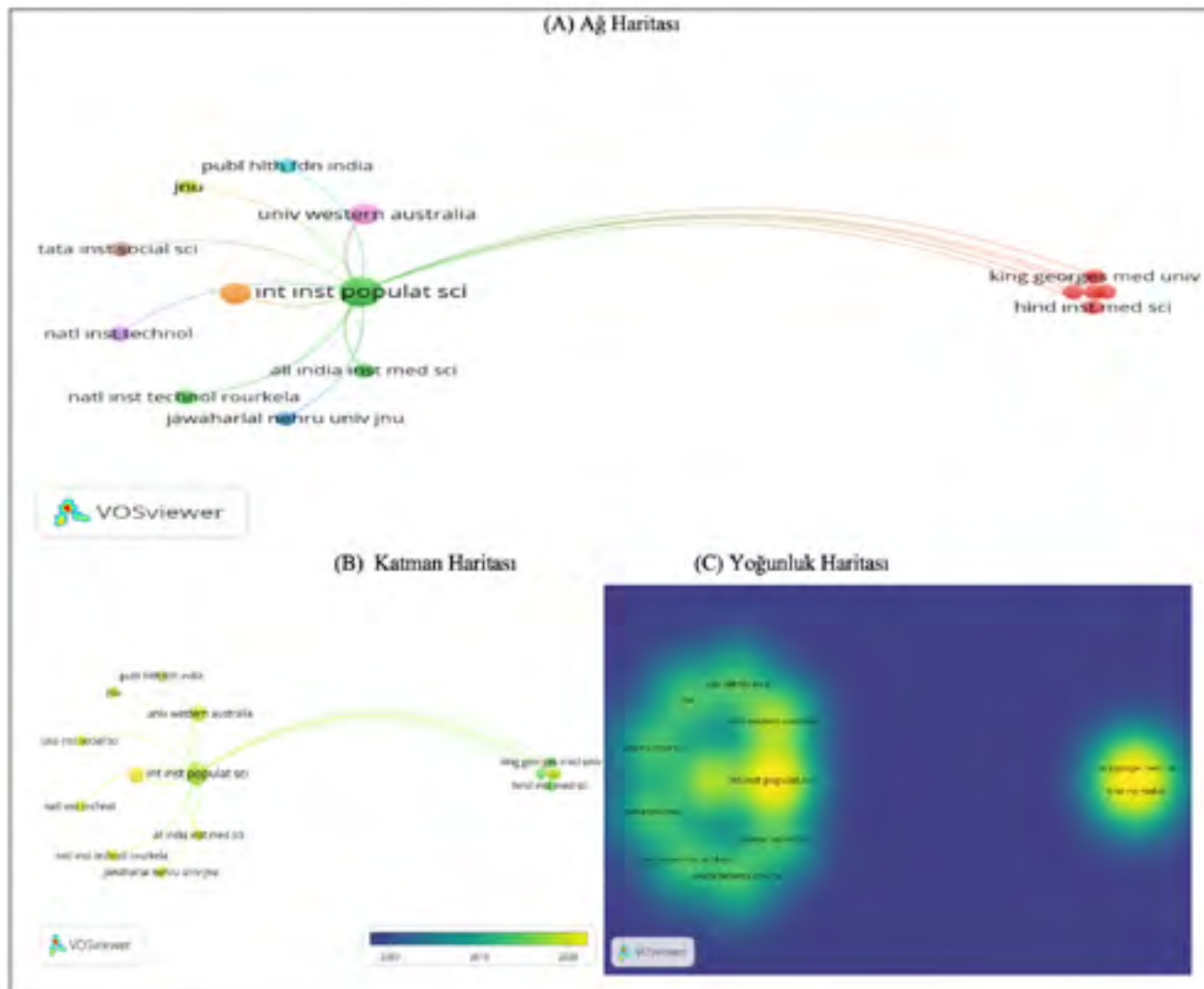

Şekil 3. Ülkelerin Atıf Analizi Ağ, Katman ve Yoğunluk Haritaları

4. Kurumların Atıf Analizi

Şekil 4 'te kurumlar arası atıf analizi haritalarına yer verilmiştir. Ağ haritası oluşturulurken en az 1 yayın ve en az 1 atıf almış olmak kriterine yer verilmiştir. Analiz kriterlerine göre 86 kurum eşik değerleri karşılamıştır. Analizde 15 birim, 9 küme ve 20 bağlantı ile 27 toplam bağlantı gücü bulunmuştur. Merkezi konumda olan ve en fazla atıf alan kurum olan International Institute for Population Sciences (144) 4 yayına sahipken ikinci en fazla atıfa sahip olan CTR Rech Snate (65) 1 yayına sahiptir. En fazla atıf alan diğer kurumlar ise Heidelberg University (65), The London School of Economics and

Political Science (55), ve National Institute of Public Health (43)'dır. En fazla atıf alan kurumlar içerisinde üniversite ve üniversitelere bağlı kuruluşlar ağırlıklı olarak yer almaktadır. Üniversite dışı kuruluşların ise cepten yapılan sağlık harcamaları konusuna katkısı oldukça azdır. Katman haritasına göre International Institute for Population Sciences, King George's Medical University ve Hind Institute Medical Sciences kurumları temel kurumlardır. Yoğunluk haritasına göre International Institute for Population Sciences, King George's Medical University ve Hind Institute Medical Sciences'ın en fazla atıf yoğunluğuna sahip olan kurumlardır.

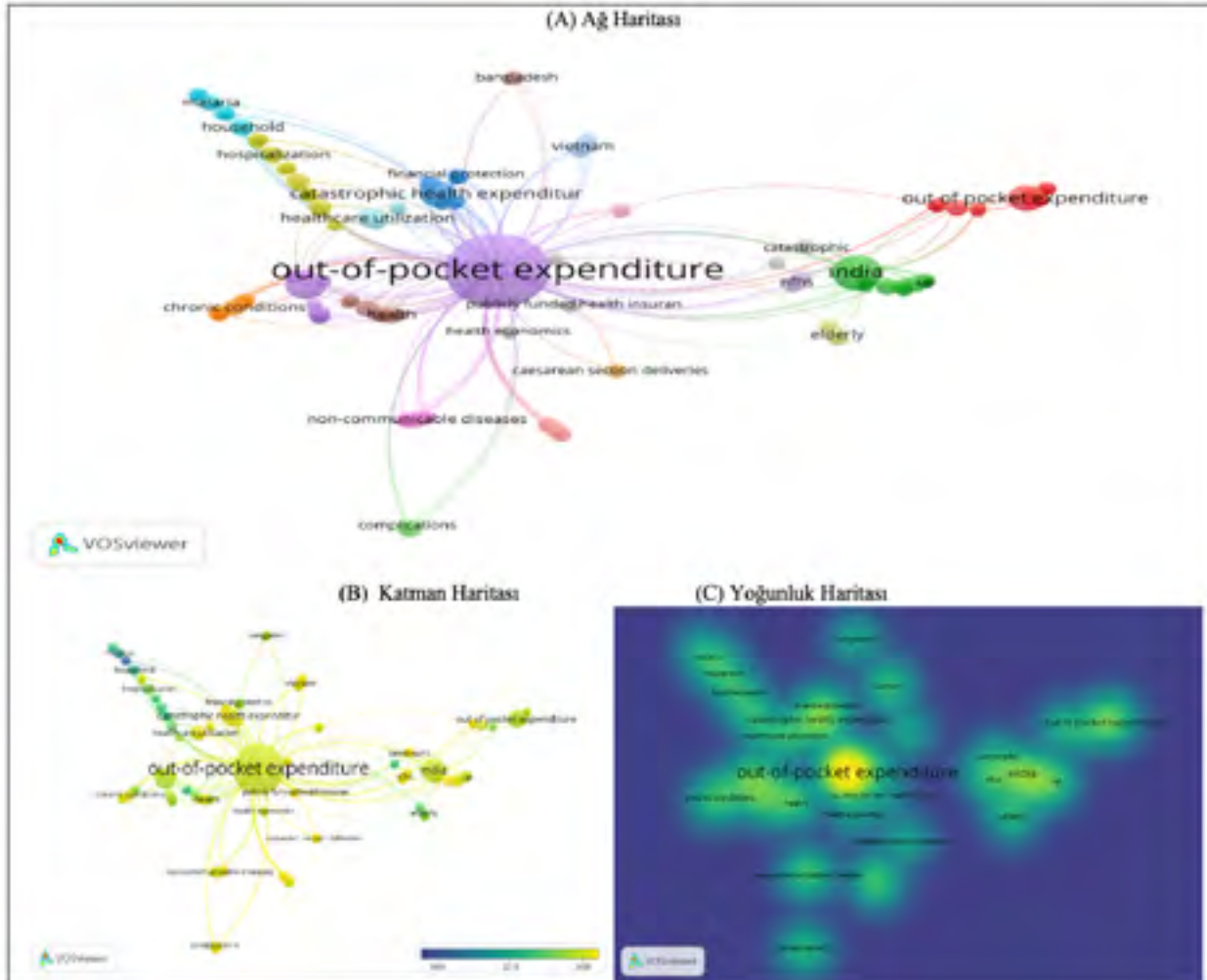

Şekil 4. Kurumların Atıf Analizi Ağ, Katman ve Yoğunluk Haritaları

5. En Sık Kullanılan Anahtar Kelime Bağları Analizi

En sık kullanılan anahtar kelime analizinde yayınların anahtar kelimelerinde, başlıklarında ve özetlerinde kullanılan kelimelerin ilişkileri analiz edilmektedir. Şekil 5 'te eserlerin anahtar kelime analizi haritalarına yer verilmiştir. Şekil 5 'te en az 1 kez görülen tüm anahtar kelimelerin dâhil edildiği analizde 149 birim, 23 küme, 411 bağlantı ile 440 toplam bağlantı gücü tespit edilmiştir. Ağ haritasına bakıldığında anahtar kelimelerin Out-of-Pocket Expenditure kelimesi çevresinde kümeleniği görülmektedir aynı zamanda bu kelime 39 kez ile en fazla tekrarlanan kelimedir. En fazla tekrarlanan diğer anahtar sözcükler India (9), Health Insurance (6), Catastrophic Health Expenditure (5) ve Out of Pocket Expenditure (5)

şeklinde. Ağ haritasına bakıldığında Out-of-Pocket Expenditure, Catastrophic Health Expenditure ve India kelimelerinin etki gücünün yüksek olduğu görülmektedir. Aynı zamanda bu kelimeler en yüksek bağlantı gücüne sahip kelimeler arasında bulunmaktadır. Katman haritasına bakıldığında Out-of-Pocket Expenditure, Health, Catastrophic Health Expenditure ve India anahtar kelimelerini kullanan eserlerin 2015 yılından sonra yayınlandığı görülmektedir. Hospitalization, Household ve Malaria kelimelerinin renklendirilmelerine ve öge büyüklüklerine bakıldığında bu kelimelerin 2000'li yılların başlarında kullanıldığını ancak günümüzde eskisi kadar popüler olmadıklarını görmekteyiz. Yoğunluk haritasına bakıldığında Out-of-Pocket Expenditure kelimesinin etki gücü yoğunluğu en yüksek kelime olduğu görülmektedir.

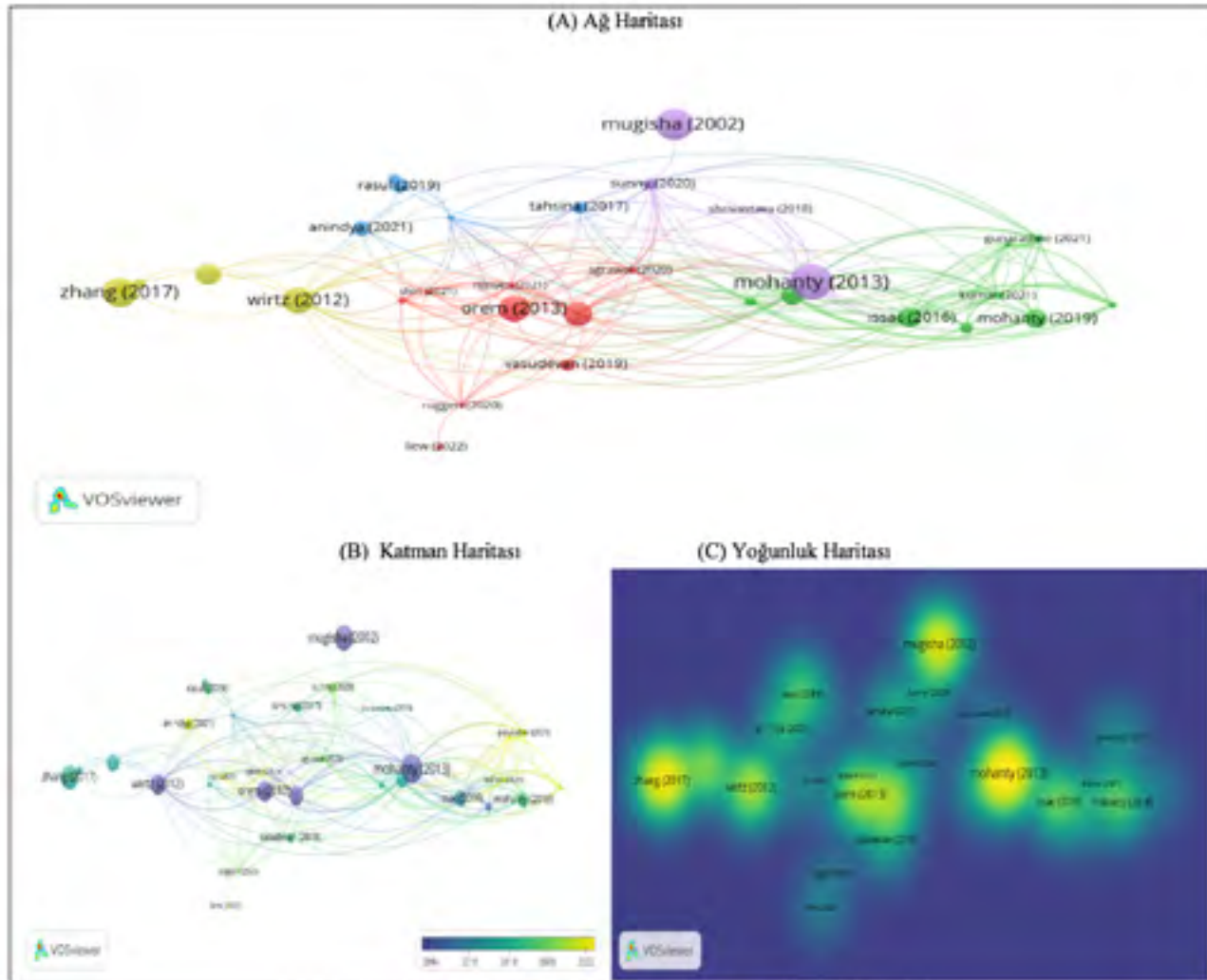

Şekil 5. En Sık Kullanılan Anahtar Kelime Bağları Ağ, Katman ve Yoğunluk Haritaları

6. Yayınların Bibliyografik Eşleşme Analizi

Bibliyografik eşleşme, birbirinden bağımsız iki kaynak tarafından alıntılanmış ortak bir esere atıf yapılması durumunu ifade eder. Şekil 6 'da yayınların bibliyografik eşleşme analizi haritalarına yer verilmiştir. Analizde en az 1 atıf almış olmak kriterine yer verilmiş ve 50 eserden 38 tanesi eşik değerleri karşılamıştır. Şekil 6 'da 32 birim, 5 küme, 165 bağlantı ile 276 toplam bağlantı gücü tespit edilmiştir. En fazla bibliyografik eşleşme olan eserler 83 alıntı ile Mohanty, Sanjay (2013), 65 alıntı ile Mugisha, Frederick (2002), 55 alıntı ile Zhang, Anwen (2017), 43 alıntı ile Wirtz, Veronika (2012) ve 43 alıntı ile Nabyonga-Orem, Juliet (2013)'dir. En fazla alıntılama

yapılan Mohanty, Sanjay (2013) (Eflatun küme) merkezi konumdadır ve diğer kümelerdeki eserlere önemli düzeyde etki etmiştir. Toplam bağlantı gücü yüksek olan Goli, Srinivas (2018), Kumar, Lalit (2021) ve Gunarathne, Sajaan (2022)'nin ağ haritasında merkezi bir konumda olmadıkları görülmektedir. Katman haritasına göre merkezi konumda olan Mohanty, Sanjay (2013), Nabyonga-Orem, Juliet (2013) ve etki gücü yüksek olan Mugisha, Frederick (2002) temel eserlerdir. Mohanty, Sanjay (2013), Zhang, Anwen (2017) ve Mugisha, Frederick (2002) yoğunluğu en fazla olan eserlerdir. Yoğunluk haritasında daha açık renkle gösterilen bu eserler ilgili konuda etki gücü en yüksek olan eserler olarak bulunmuştur.

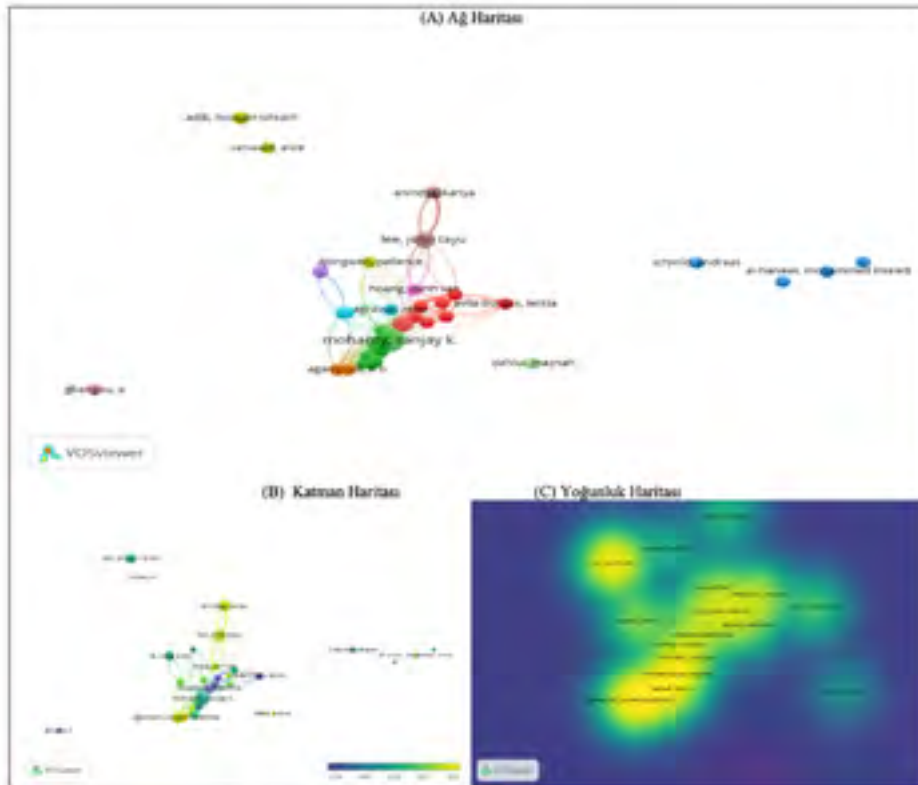

Şekil 6. Yayınların Bibliyografik Eşleşme Ağ, Katman ve Yoğunluk Haritaları

7. Yazarların Bibliyografik Eşleşme Analizi

Şekil 7’de yazarların bibliyografik eşleşme analizi haritalarına yer verilmiştir. Yazarların bibliyografik eşleşme analizi iki yazar arasındaki benzerlikler hakkında bilgi vermek için kullanılmaktadır. İki yazarın eserlerinde ortak referansları ne kadar çoksa araştırmaları da o kadar benzerdir. Bu durum, iki belgenin ortak bir araştırma konusunu paylaştığı anlamına gelmektedir (Yang vd., 2016: 133; Mas-Tur, 2021). Analizde yazarlar en az 1 eser yayınlamış olma ve en az 1 atıf almış olma şartı ile analize dâhil edilmişlerdir ve 219 yazardan 161 tanesi eşik değerleri karşılamıştır. Analizde 32 birim 5 küme, 165 bağlantı ve 276 toplam bağlantı gücü elde edilmiştir. Toplam bağlantı gücü en yüksek olan yazarlar Mohanty, Sanjay (718), Lee, John (656), Agampodi, Thilini (458), Agampodi, Suneth (458) ve Gunarathne, Sajaan (458)’dır. Ağ haritasına bakıldığında Sanjay K. Mohanty, John Lee Tayu, Suneth Agampodi ve Minh Hoang’ın daha fazla yayını olduğunu ve bibliyografik eşleşmeye dayalı olarak birbirleriyle daha güçlü ilişki içinde oldukları

görülmektedir. Bibliyografik eşleşme yoğunluğu en fazla olan yazarlar Sanjay Mohanty, Suneth Agampodi, Ali Nazia Binte ve Saghita Bhattacharyya’dır. Şekil 7’de yazarların 8 farklı kümede eşleştiği görülmektedir. Toplam bağlantı gücü en yüksek olan Sanjay K. Mohanty, Suneth Agampodi, Lee John Tayu ve Ali Nazia Binte aynı zamanda farklı kümeler içinde bağlantı gücü en yüksek olan yazarlardır. Yeşil kümede toplam bağlantı gücü en yüksek olan Sanjay K. Mohanty sağlık ekonomisi alanında çalışmalar yürütmektedir. Turuncu kümede en yüksek bağlantı gücüne sahip olan Suneth Agampodi halk sağlığı, epidemiyoloji, tropikal tıp ve sağlık hizmetleri araştırması alanlarında çalışmalar yapmaktadır. Kahverengi kümede en yüksek bağlantı gücüne sahip olan Lee John Tayu sağlık politikası, küresel sağlık ve ekonomik değerlendirme alanlarında çalışmaktadır. Eflatun kümede toplam bağlantı gücü en yüksek olan Ali Nazia Binte anne-çocuk sağlığı ve beslenmesi ve sağlık sistemleri alanlarında çalışmaktadır. Şekil 7’deki katman haritasına göre kahverengi ve turuncu kümede yer alan yazarlar son yıllarda daha fazla bibliyografik eşleşme elde yazarlardır.

Şekil 7. Yazarların Bibliyografik Eşleşme Ağ, Katman ve Yoğunluk Haritaları

SONUÇ

Cepten yapılan sağlık harcamaları birçok ülkede sağlık alanında önemli bir finansman kaynağıdır. Hanehalkları çeşitli sebeplerden dolayı cepten yapılan harcamalara sıkça başvurmaktadırlar. Bu harcama türü düşük gelirli hanehalklarını yoksulluğa itmekte ve yoksul olan hanehalklarını da ihtiyaç duydukları tedaviden mahrum bırakmaktadır. Bu durum cepten yapılan sağlık harcamaları ile ilgili çalışmaların yapılmasını önemli kılmaktadır. Ancak bu konuda çalışmaların yapılması kadar bu çalışmaların nasıl yapılacağı da önem arz etmektedir. Yapılacak olan bilimsel çalışmalarda tekrara düşmemek, konuyla ilgili sorunları belirleyebilmek ve doğru kaynaklardan beslenebilmek için detaylı bir literatür taramasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bibliyometrik analizler bizlere ilgili alandaki çalışmaların detaylı bir haritasını sunmaktadır.

Bu çalışmada cepten yapılan sağlık harcamalarının bibliyometrik bir analizinin yapılması amaçlanmıştır. Hanehalklarının cepten yapılan sağlık harcamaları ile ilgili yapılan analizde toplam 826 bilimsel esere ulaşılmıştır. Bu eserlerin 753 tanesi makale türündedir. Makale türünde eserlerin yazarların üretkenliğini ölçmede bir çıktı olarak kullanılmasından dolayı tercih edildiği düşünülmektedir. Yıllar içerisinde yayın sayısının artan bir eğilim göstermesi ve özellikle son yıllardaki yayın sayısında önemli bir artış miktarının yakalanmasından dolayı cepten yapılan sağlık harcamalarının önemli bir araştırma konusu haline geldiği ve bu konuda daha fazla çalışma yapılması gerektiği söylenebilir. Araştırma bulguları WoS'ta yer alan araştırma alanlarına göre sınıflandırıldığında kamu çevre iş sağlığı, sağlık politikası hizmetleri, sağlık bilimleri hizmetleri, dâhili tıp ve ekonomi alanları başta olmak üzere toplam 90 farklı alanda eser verilmiştir. Farklı alanlarda cepten yapılan sağlık harcamalarıyla ilgili çalışma yapılmış olması disiplinler arası çalışmaların önemini göstermektedir. Bunun için araştırmacılar literatür taraması yaparken alan kısıtlaması yapmamalı ve yelpazeyi mümkün olduğunca geniş tutmalıdırlar. Çalışmamızda da görüldüğü üzere alan kısıtlaması yapmak ya da sadece çalışmanın yapıldığı alana yönelik literatür taraması yapmak ilgili konuda yazılan önemli çalışmaların dışarıda bırakılmasına yol açacaktır.

Cepten yapılan sağlık harcamaları ile ilgili çalışma yapacak olan araştırmacıların, toplam bağlantı gücü yüksek olan ve en fazla atıf alan yazarlar olan Sanjay Mohanty, Akanksha Srivastava, Adjima Gbangou, Bocar Kouyate, Frederick Mugisha, Leticia Avila-Burgos, Yared Santa-Ana-Tellez, ve Edson Servan-Mori gibi yazarları okumaları yararlı olacaktır. Çalışma sonuçlarına göre en fazla yayın yapan ve en fazla atıf alan ülkeler Hindistan, Almanya, İngiltere, Burkina Faso ve Avustralya'dır. İlgili konuda çalışma yapan araştırmacıların bu ülkedeki yazarları ve dergileri takip etmeleri konuyla ilgili güncel gelişmelerden haberdar olmalarını sağlayacaktır. Literatürde en fazla atıf alan kurumlar arasında International Institute for Population Sciences, Heidelberg University, The London School of Economics and Political Science, National Institute of Public Health, International Institute for Population Sciences, King George's Medical University ve Hind Institute Medical Sciences gibi üniversiteler ve üniversitelere bağlı özerk kuruluşların bulunması cepten yapılan sağlık harcamaları konusundaki çalışmalarda üniversitelerin özel kuruluşlara göre daha yoğunlukta olduğunu göstermektedir. Literatürde en fazla kullanılan anahtar kelimeler Out-of-Pocket Expenditure, India, Health Insurance, Catastrophic Health Expenditure ve Household kelimeleridir. WoS'ta araştırma yapacak olan araştırmacılar bu kelimeleri kullanarak doğru kaynaklara ulaşabileceklerdir. Böylece konuyla ilgili en fazla etki gücüne sahip eserlere ve yazarlara ulaşabileceklerdir.

Cepten yapılan sağlık harcamaları ile ilgili en yüksek etki gücüne sahip eserler ve yazarlar incelendiğinde, cepten yapılan harcamaların azaltılması için fiyatlar ve hizmetlere erişim ekseninde politika önerileri sunulduğu görülmektedir. Mugisha vd. (2002) ilaç veya sağlık hizmetleri fiyatlandırma politikasının, sağlık hizmetlerini kullanmaya yönelik bir teşvik yaratmasının sağlanmasını, Nabyonga-Orem vd. (2013) özel sektörün fiyatları düşürmesine olanak sağlayacak sübvansiyonlar ve düzenleyici mekanizmaların oluşturulmasını önermektedirler. Böylece efektif talebi olmayan hanehalklarının sağlık hizmetlerine ulaşması, sağlık ürün ve hizmetlerinin daha kalitesiz olanlarla ikame edilmesinin önlenmesi beklenmektedir. Mohanty ve Srivastava (2013) toplum sağlık merkezlerindeki aşırı kalabalığın azaltılması

amacıyla performansı düşük tesislerin iyileştirilmesini, Wirtz vd. (2012) sağlık hizmetleri ve ilaçlara erişimin kolaylaştırılmasını önermektedirler. Goli vd. (2018) kamu ve özel sağlık tesislerindeki doğum ve bakım hizmetlerinin kalite ve fiyat farkının azaltılmasını ve Zhang vd. (2017) sağlık sigortası sahipliğinin ve kapsamının artırılmasını politika önerisi olarak sunmaktadırlar. Sağlık merkezlerinin kalitesinin artırılmasıyla daha iyi bir sağlık hizmetine ulaşmak için yapılan cepten harcamaların azaltılması, sağlık sigortası kapsamının artırılması ve sağlık merkezlerinin verimliliğinin artırılmasıyla da daha fazla hanehalkının sağlık hizmetlerinden yararlanması beklenmektedir. Genel olarak yapılan çalışmaların politika sonuçlarına bakıldığında, sağlık hizmetlerinin ve sağlık ürünlerinin fiyatlarının kontrol altında tutulması, daha kapsayıcı sağlık sigortalarının oluşturulması ve sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaştırılmasının temel çözümler olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Araştırma sonuçlarına göre “Out-of-Pocket Expenditure” ve “Health” anahtar kelimelerinin bilimsel çalışmalarda kullanılan güncel anahtar kelimeler olduklarını ve bu anahtar kelimelere olan ilginin giderek arttığı söyleyebiliriz. Sonuç olarak bu anahtar kelimeler ile yapılacak olan çalışmalarda bu konuda baskın role sahip olan ülkeler, etki gücü yüksek olan kurumlar ve bağlantı gücü yüksek olan yazarların eserlerine öncelik verilmesi tavsiye edilmektedir.

KAYNAKLAR

- Ahid, S. (2022). Impact of out-of-pocket costs on catastrophic healthcare expenditures. *Value in Health Regional Issues*, 30, 170-171.
- Aregbeshola, B. S., & Khan, S. M. (2018). Out-of-pocket payments, catastrophic health expenditure and poverty among households in Nigeria 2010. *International journal of health policy and management*, 7(9), 798. <https://doi.org/10.15171/ijhpm.2018.19>
- Attia-Konan, A. R., Oga, A. S. S., Touré, A., & Kouadio, K. L. (2019). Distribution of out of pocket health expenditures in a sub-Saharan Africa country: evidence from the national survey of household standard of living, Côte d'Ivoire. *BMC Research Notes*, 12, 1-8. <https://doi.org/10.1186/s13104-019-4048-z>
- Aydın, N. (2008). Neoliberal Politikalar çerçevesinde Hasta Tedavi Meliyetlerinin değerlendirilmesi: 2000-2007 yılları arasında Kamu eğitim Ve araştırma Hastaneleri üzerine Bir araştırma [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi].
- Başaran, B. B., & Şahin, İ. (2008). Türkiye’de Cepten Yapılan Sağlık Harcamalarını Etkileyen Etmenler. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26(2), 319-340.
- Correa-Burrows, P. (2012). Out-of-pocket health care spending by the chronically ill in Chile. *Procedia Economics and Finance*, 1, 88-97. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(12\)00012-3](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(12)00012-3)
- Dirik, D., Eryılmaz, İ., & Erhan, T. (2023). Post-Truth Kavramı Üzerine Yapılan Çalışmaların VOSviewer ile Bibliyometrik Analizi. *Sosyal Mucit Academic Review*, 4(2), 164-188. <https://doi.org/10.54733/smar.1271369>
- Erişen, M. A., & Yılmaz, F. Ö. (2020). Covid-19 Pandemisi Döneminde Bireylerin Harcamalarının İncelenmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 19(COVID-19 Special Issue), 340-353. <https://doi.org/10.21547/jss.787849>
- Goli, S., Rammohan, A., & Moradhvaj. (2018). Out-of-pocket expenditure on maternity care for hospital births in Uttar Pradesh, India. *Health economics review*, 8, 1-16.
- Gunarathne, S. P., Wickramasinghe, N. D., Agampodi, T. C., Prasanna, R. P. I. R., & Agampodi, S. B. (2022). Protocol for systematic review and meta-analysis: magnitude, reasons, associated factors, and implications of the out-of-pocket expenditure during pregnancy. *Public Health*, 206, 33-37. <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2022.02.018>
- Kenanoğlu, M. E., & Aydın, M. (2022). Cepten Yapılan Sağlık Harcamaları ile Yoksulluk İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Siyasal ve Mali Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 80-101.
- Koch, K. J., Pedraza, C. C., & Schmid, A. (2017). Out-of-pocket expenditure and financial protection in the Chilean health care system—A systematic review. *Health Policy*, 121(5), 481-494.
- Mas-Tur, A., Roig-Tierno, N., Sarin, S., Haon, C., Sego, T., Belkhouja, M., ... & Merigó, J. M. (2021). Co-citation, bibliographic coupling and leading authors, institutions and countries in the 50 years of Technological Forecasting and Social Change. *Technological Forecasting and Social Change*, 165, 120487
- Mohanty, S. K., & Srivastava, A. (2013). Out-of-pocket expenditure on institutional delivery in India. *Health policy and planning*, 28(3), 247-262. <https://doi.org/10.1093/heapol/czs057>
- Molla, A. A., Chi, C., & Mondaca, A. L. N. (2017). Predictors of high out-of-pocket healthcare expenditure: an analysis using Bangladesh household income and expenditure survey, 2010. *BMC Health Services Research*, 17(1), 1-8.
- Mugisha, F., Kouyate, B., Gbangou, A., & Sauerborn, R. (2002). Examining out-of-pocket expenditure on health care in Nouna, Burkina Faso: implications for health policy. *Tropical Medicine & International Health*, 7(2), 187-196. <https://doi.org/10.1046/j.1365-3156.2002.00835.x>
- Nabyonga Orem, J., Mugisha, F., Okui, A. P., Musango, L., & Kirigia, J. M. (2013). Health care seeking patterns and determinants of out-of-pocket expenditure for malaria for the children under-five in Uganda. *Malaria journal*, 12(1), 1-11.
- Öztürk, N., & Kurutkan, M. N. (2020). Kalite yönetiminin bibliyometrik analiz yöntemi ile incelenmesi. *Journal of Innovative Healthcare Practices*, 1(1), 1-13.
- Pranckutė, R. (2021). Web of Science (WoS) and Scopus: The titans of bibliographic information in today's academic world. *Publications*, 9(1), 12. <https://doi.org/10.3390/publications9010012>
- Samsudin, K., Mahmud, A., & Hamedon, T. R. (2022). Incidence and determinants of catastrophic health expenditure among low-income Malaysian households. *MJM*, 77(4), 474.
- The World Health Report (2010). "The world health report: health systems financing: the path to universal coverage." Book The world health report-Health systems financing:

the path to universal coverage.

- Tokatlıoğlu, Y., & Tokatlıoğlu, İ. (2018). Türkiye'de Katastrofik Sağlık Harcamaları ve Bu Harcamaları Belirleyen Faktörler: 2002-2014 Dönemi. *Sosyoekonomi*, 26.
- UN DESA, (2024). United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2024). The sustainable development goals report 2024. UN.
- Wang, C. K. (2014). Out-of-Pocket Payments (OOP) of Poor Households in Health Care Finance. *Wseas Transactions On Business And Economics*, 13.
- WHOa (2024) <https://www.who.int/data/nutrition/nlis/info/health-expenditure#:~:text=Health%20expenditure%20includes%20all%20expenditures,of%20drinking%20water%20and%20sanitation>. tarih: 01.01.2024
- WHOb (2024), Tracking inequalities in financial hardship due to out-of-pocket health spending by age structure of a household: technical brief on measurement, e-ISBN 978-92-4-009783-4
- Wirtz, V. J., Santa-Ana-Tellez, Y., Servan-Mori, E., & Avila-Burgos, L. (2012). Heterogeneous effects of health insurance on out-of-pocket expenditure on medicines in Mexico. *Value in Health*, 15(5), 593-603. <https://doi.org/10.1016/j.jval.2012.01.006>
- Yang, S., Han, R., Wolfram, D., & Zhao, Y. (2016). Visualizing the intellectual structure of information science (2006–2015): Introducing author keyword coupling analysis. *Journal of informetrics*, 10(1), 132-150.
- Zhang, A., Nikoloski, Z., & Mossialos, E. (2017). Does health insurance reduce out-of-pocket expenditure? Heterogeneity among China's middle-aged and elderly. *Social Science & Medicine*, 190, 11-19.